

*Прасов О. О.,**кандидат юридичних наук, доцент,
суддя**Запорізького окружного адміністративного суду*

ПРАВО ОСІБ, ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ, НА ЛИСТУВАННЯ

Анотація. Дослідження присвячено аналізу актуальних питань стосовно проблем законодавчого регулювання особистих немайнових прав осіб, засуджених до позбавлення волі.

Розглянуто питання стосовно особистих немайнових прав, які забезпечують природне існування фізичної особи.

Досліджено питання щодо особистих немайнових прав, які забезпечують природне існування фізичної особи. Проаналізовано проблеми вітчизняного законодавства та практики щодо реалізації особистих немайнових прав, зокрема права на листування, особами, засудженими до позбавлення волі.

Наголошено, що особи, засуджені до позбавлення волі, залишаються громадянами своєї держави, а, відповідно на них поширюються всі права, законні інтереси та юридичні обов'язки людини і громадянина, за винятком обмежень, що пов'язані з фактом їх засудження.

Проаналізовано проблеми вітчизняного законодавства та практики щодо реалізації особами, засудженими до позбавлення волі, права на листування.

Зазначено, що відповідно до ст. 31 Конституції України кожній особі гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Винятки можуть бути встановлені лише судом у випадках, передбачених законом, з метою запобігання злочинів чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо.

Наголошено, що у деяких випадках права засуджених осіб є необґрунтовано обмеженими. Так на законодавчому рівні не передбачено для засудженого можливості листування та телефонних розмов у період, коли особи, засуджені до позбавлення волі, направляються для відбування покарання, що порушує їх право на листування.

Ключові слова: засуджений, позбавлення волі, особисті немайнові права, право на листування, таємниця листування, кореспонденція.

Вступ. В Основному Законі України передбачено перелік прав та свобод людини, зокрема і тих, що належать їй від народження (немайнові права). Відповідно до Конституції України, усі люди є вільними і рівними у своїй гідності та правах. Такі права є невід'ємними та невідчужуваними. Визнання та захист прав людини є основним обов'язком держави. Кожна людина має право на: вільний розвиток своєї особистості; повагу до її гідності; свободу та особисту недоторканність; недоторканність житла; таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції; особисте і сімейне життя, без стороннього втручання; свободу пересування та вільний вибір місця проживання; свободу думки, слова, вільне вираження своїх поглядів і переконань; свободу світогляду і віро-

сповідання; працю; житло; освіту; достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї; охорону здоров'я, медичну допомогу, медичне страхування; безпечно для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Кожен має право на: власність та здійснення підприємницької діяльності; професійну правничу допомогу. Громадяни мають право на: соціальний захист; мирне зібрання; об'єднуватися у політичні партії та громадські організації; брати участь в управлінні державними справами [1]. Тобто одним з права людини є право на листування. До того ж держава гарантує його таємницю (ст. 31 Конституції України).

Особи, засуджені до позбавлення волі, залишаються громадянами своєї держави, а, відповідно на них поширюються всі права, законні інтереси та юридичні обов'язки людини і громадянина, за винятком обмежень, пов'язаних з фактом їх засудження. Враховуючи, що такі особи знаходяться в ізоляції від суспільства, реалізація ними своїх прав та свобод має певну специфіку.

Проблемам, пов'язаним з немайновими правами особи, присвятили свої наукові роботи М. М. Агарков, Н. О. Давидова, Т. П. Карнаух, Н. В. Козлова, О. В. Кохановська, Л. О. Красавчикова, М. М. Малєїна, Ж. В. Нор, М. Л. Нохрина, С. О. Сліпченко, Р. О. Стефанчук, В. С. Толстой, Л. В. Федюк та інші дослідники. Питання, пов'язані з немайновими правами осіб, засуджених до позбавлення волі досліджували, зробивши великий внесок у юридичну науку, такі науковці як О. М. Бандурка, Ю. В. Баулін, В. А. Бадира, А. П. Гель, М. Я. Гуцуляк, О. М. Джужа, Т. А. Денисова, О. Г. Колб, А. С. Нікіфоров, В. О. Меркулова, В. В. Лень, О. М. Литвинов, М. І. Мельник, В. Ф. Примаченко, П. Г. Пономарьов, В. М. Прусс, А. Х. Степанюк, В. М. Трубников, Ю. А. Чеботарьова, Д. В. Ягунов, І. С. Яковець та інші. Однак, не зважаючи на ґрунтовні дослідження цих поважних вчених, недостатньо висвітленими залишаються питання щодо проблем та особливостей реалізації права засуджених до позбавлення волі на листування.

Мета статті. Дослідження присвячене проблемам вітчизняного законодавства та практики щодо реалізації особами, засудженими до позбавлення волі, права на листування.

Результати. У ст. 31 Конституції України наголошено, що „кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Винятки можуть бути встановлені лише судом у випадках, передбачених законом, з метою запобігання злочинів чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо” [1].

Відповідно до ст. 270 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) таємниця листування, телефонних розмов, теле-

графної та іншої кореспонденції відноситься до особистих немайнових прав фізичної особи.

Особисті немайнові права не мають економічного змісту. Вони належать кожній фізичній особі від народження або за законом. Такі права тісно пов'язані з фізичною особою, оскільки остання не може відмовитися від них та не може бути позбавлена особистих немайнових прав. Фізична особа довічно володіє особистими немайновими правами (ст. 269 ЦК України). Зміст зазначених прав становить можливість фізичної особи вільно та на власний розсуд визначати свою поведінку у сфері свого приватного життя (ст. 271 ЦК України). Особисті немайнові права фізичної особи, встановлені Конституцією України, можуть бути обмеженими лише у випадках, передбачених нею. В свою чергу особисті немайнові права фізичної особи, встановлені ЦК України, можуть бути обмеженими лише у випадках, передбачених цим кодексом (ст. 274 ЦК України) [2].

Кожна особа не тільки має право на листування, телефонні розмови, телеграфну та іншу кореспонденцію, також як і на спілкування в інших формах, що не носять протизаконного характеру, але й на дотримання таємниці своєї кореспонденції.

Так, у ст. 306 ЦК України зазначено, що кожна фізична особа має право на таємницю: листування, змісту телеграм, своїх телефонних розмов, телеграфних повідомлень та інших видів кореспонденції, оскільки листи, телеграми та інша кореспонденція є власністю адресата. Вони можуть бути використані, зокрема шляхом опублікування, лише за згодою особи, яка надіслала їх, та адресата. У випадку, коли кореспонденція стосується особистого життя іншої фізичної особи, для її використання, зокрема шляхом опублікування, необхідна згода цієї особи. У випадку смерті фізичної особи, яка направила кореспонденцію, і адресата використання кореспонденції, зокрема і шляхом її опублікування, можливе лише за згодою їхніх дітей, вдови (вдівця), а якщо їх немає, то батьків, братів та сестер. У разі смерті фізичної особи, яка надіслала кореспонденцію, і адресата, а також у разі смерті зазначених вище осіб, кореспонденція, яка має наукову, художню, історичну цінність, може бути опублікована в порядку, встановленому законом. Кореспонденція, що стосується фізичної особи, може бути долучена до судової справи лише у разі, якщо в ній містяться докази, які мають значення для вирішення справи. При цьому інформація, яка міститься в такій кореспонденції, не може бути розголошена. Порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції може бути дозволено судом у випадках, встановлених законом, з метою запобігання кримінальному правопорушенню або під час кримінального провадження, коли іншими способами неможливо одержати необхідну інформацію [2].

Особи, засуджені до позбавлення волі, у період відбування покарання користуються всіма правами людини і громадянина, визначеними Конституцією України та іншими нормативними документами, за виключенням встановлених законодавством обмежень, пов'язаних з фактом їх засудження. Тож ув'язнені особи також мають право на листування та інше не заборонене законом спілкування з родичами чи іншими особами.

Законодавцем визначаються права, інтереси та обов'язки засуджених осіб. Відповідно до ст. 8 Кримінально-виконавчого кодексу України (далі – КВК України) особи, засуджені до позбавлення волі, мають право на:

– отримання інформації про свої права і обов'язки, порядок та умови виконання та відбування призначеного судом покарання;

– гуманне ставлення до них та на повагу їх людської гідності; – охорону здоров'я в обсязі, встановленому Основами законодавства України про охорону здоров'я, за винятком обмежень, передбачених законом;

– соціальне забезпечення, у тому числі й на оформлення пенсій, відповідно до законів України;

– оплачувану працю згідно із законодавством про працю;

– здійснення свободи сповідувати будь-яку релігію або виражати переконання, пов'язані із ставленням до релігії, у тому числі на вільний вибір і допуск священнослужителя для відправлення релігійних таїнств і обрядів, за винятком обмежень, передбачених КВК України;

– належне матеріально-побутове забезпечення у порядку, встановленому КВК України та нормативно-правовими актами Міністерства юстиції України;

– отримання копій документів з їхніх особових справ та інших, пов'язаних з реалізацією їхніх прав, документів у порядку, встановленому Міністерством юстиції України;

– правову допомогу; побачення, у порядку, встановленому КВК України [3].

Також, засуджені можуть звертатися відповідно до законодавства з пропозиціями, заявами і скаргами до адміністрації органів і установ виконання покарань, їх вищестоящих органів, до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Європейського суду з прав людини, а також інших відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна, до уповноважених осіб таких міжнародних організацій, суду, органів прокуратури, інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань; давати пояснення і вести листування, а також звертатися з пропозиціями, заявами і скаргами рідною мовою; отримувати у встановленому законом порядку передачі (окрім речей, що засудженим заборонено мати при собі законом, зокрема зброї, наркотичних або психотропних речовин, прекурсорів) [3].

Іноземці, засуджені до позбавлення волі, мають право підтримувати зв'язок з дипломатичними представництвами і консульськими установами своїх держав, особи без громадянства, а також громадяни держав, що не мають дипломатичних представництв або консульських установ в Україні, – з дипломатичними представництвами держави, яка взяла на себе охорону їхніх інтересів, або міжнародними органами чи організаціями, які здійснюють їх захист. Згідно зі змістом ст. 125 КВК України засуджені особи мають право, в установах виконання покарань, відповідно до Законів України „Про освіту” і „Про загальну середню освіту” на забезпечення, доступність і безоплатність здобуття повної загальної середньої освіти. Відповідно ж до ст. 10 КВК України особи, засуджені до позбавлення волі, мають право на особисту безпеку [3].

Тож у КВК України визначаються основні права засуджених осіб, якими володіють всі засуджені, та права засуджених при відбуванні конкретного виду покарання, якими володіють окремі з них. Серед цих прав є й особисті немайнові права. Всі ці права, визначені Конституцією, Цивільним кодексом та Кримінально-виконавчим кодексом України. Але у період відбування покарання певні права і свободи засудженого суттєво обмежуються, зокрема і право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції.

Так у ст. 113 КВК України зазначено, що засудженим особам дозволяється одержувати і відправляти листи і телеграми за свій

рахунок без обмеження їх кількості, але при цьому листування між засудженими, які перебувають в місцях позбавлення волі і не є родичами, допускається тільки з дозволу адміністрації колонії. Кореспонденція, яку одержують і надсилають засуджені до відбування покарання у виправних колоніях мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання, середнього та максимального рівня безпеки, підлягає перегляду. Кореспонденція, яку засуджені адресують Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини, Європейському суду з прав людини, а також іншим відповідним органам міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна, уповноваженим особам таких міжнародних організацій, до суду та прокуророві, перегляду не підлягає і надсилається за адресою протягом доби з часу її подачі. Кореспонденція, яку засуджені одержують від зазначених органів та осіб, перегляду не підлягає. Кореспонденція, яку засуджені адресують захиснику у кримінальному провадженні, що здійснює свої повноваження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України, перегляду не підлягає і надсилається за адресою протягом доби з часу її подачі. Кореспонденція, яку засуджені одержують від такого захисника, перегляду не підлягає [3]. Отже, фактично, право на листування засудженого обмежено у частині його спілкування з родичами або іншими особами. Таке обмеження є необхідним заходом для забезпечення прав фізичних та юридичних осіб, суспільної безпеки, для підтримання правопорядку в колонії та профілактики і запобігання втечі ув'язнених.

Але у деяких випадках права засуджених осіб, на наш погляд, є необґрунтовано обмеженими. Як приклад можна навести ст. 87 КВК України, відповідно до якої особи, засуджені до позбавлення волі, направляються для відбування покарання не пізніше десятиденного строку з дня набрання вироком законної сили або з дня надходження із суду розпорядження про виконання вироку, який набрав законної сили. У цей період засуджений має право на короткострокове побачення з близькими родичами [3]. Але законодавець не передбачає для засудженого можливості листування та телефонних розмов протягом цих десяти днів, що порушує право засудженої особи на листування.

Література:

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-ii>

2. Цивільний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 2003. №№ 40-44. Ст. 356. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page>
3. Кримінально-виконавчий кодекс України. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 2004. № 3-4. Ст. 21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15>

Prasov O. The right of persons sentenced to imprisonment, for correspondence

Summary. The research is devoted to the analysis of current issues regarding the problems of legislative regulation of personal non-property rights of persons sentenced to imprisonment.

The article deals with questions regarding personal non-property rights that ensure the natural existence of an individual.

The issue of personal non-property rights that ensure the natural existence of an individual has been studied. The problems of domestic legislation and practice regarding the realization of personal non-property rights, in particular the right to correspondence, by persons sentenced to imprisonment are analyzed.

It is emphasized that persons sentenced to imprisonment remain citizens of their state, and, accordingly, they are subject to all rights, legitimate interests and legal obligations of man and citizen, except for restrictions related to the fact of their conviction.

The problems of domestic legislation and practice regarding the realization of the right to correspondence by persons sentenced to imprisonment are analyzed.

It is noted that in accordance with Art. 31 of the Constitution of Ukraine, every person is guaranteed the secrecy of correspondence, telephone conversations, telegraph and other correspondence. Exceptions may be established only by a court in cases provided by law, in order to prevent a crime or to find out the truth during the investigation of a criminal case, if it is not possible to obtain information in other ways.

It is emphasized that in some cases the rights of convicted persons are unreasonably limited. Thus, at the legislative level, the convict is not provided with the possibility of correspondence and telephone conversations during the period when persons sentenced to imprisonment are sent to serve a sentence that violates their right to correspondence.

Key words: convict imprisonment, personal non-property rights, execution of sentence, the right to correspondence, secrecy of correspondence, correspondence.